

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО”

Факультет соціології і права

Кафедра інформаційного права і права інтелектуальної власності

“На правах рукопису”

“До захисту допущено”

УДК 34.096

Завідувач кафедри

_____ С.Ю. Петраєв
“ ____ ” _____ 2018 р.

Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 081 “Право”

на тему: **Правові заходи врегулювання воєнного конфлікту на Сході України:**
очікування і реальність

Виконав: студент 2 курсу магістратури, групи СП-71мп

Борисов Олександр Юрійович _____

Науковий керівник: кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент – Фурашев Володимир Миколайович _____

Рецензент: доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач
науковою лабораторією Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України – Корж Ігор Федорович _____

Засвідчую, що у даній магістерській роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студент _____

Київ – 2018

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ОЧІКУВАННЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

ЗМІСТ

ВСТУП	(4-11)
РОЗДІЛ І СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ І ПРИЧИНИ КОНФЛІКТУ	(12-28)
РОЗДІЛ ІІ ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ СУТО ПРАВОВИМИ ЗАХОДАМИ	(29-58)
2.1 Реальні та потенційні правові наслідки для юридичних та фізичних осіб-учасників правовідносин від створення та становлення правових систем так званих «ДНР/ЛНР».	(29-35)
2.2 Міжнародно-правові та інші заходи врегулювання конфлікту на Сході України.	(35-41)
2.3 Національні правові заходи врегулювання конфлікту на сході України.	(41-56)
РОЗДІЛ ІІІ ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ВИРІШЕННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ	(59-73)
3.1 Міжнародно-правові заходи, яких необхідно вжити для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України	(59-62)
3.2 Національні правові заходи, яких необхідно вжити для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України	(63-67)
3.3 Інші заходи, яких необхідно вжити в межах	(67-71)

застосування комплексного підходу врегулювання воєнного конфлікту на Сході України на основі правових механізмів

ВИСНОВКИ (74-80)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ (81-85)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Минає п'ятий рік з початку перших боїв на сході України. Воєнний конфлікт, який цілком задовольняє теоретичні визначення «війни», в Україні спершу отримав правовий статус Антитерористичної операції, згодом – Операції об'єднаних сил.

З перших днів боїв науковці і політики, військові та громадські діячі зійшлися у дискусіях та суперечках стосовно правової природи конфлікту, його причин і можливих шляхів розвитку, необхідних заходів врегулювання тощо.

Проте, дискусії та суперечки не принесли будь-яких реальних наслідків, в той час як воєнний конфлікт спричинив цілий ряд негативних впливів на українське суспільство і державу, в тому числі й у правовій сфері.

Зокрема, серед негативних наслідків воєнного конфлікту на Сході України слід назвати такі:

- 1) порушення або неможливість забезпечення раніше діючих правовідносин у багатьох сферах життєдіяльності суспільства не лише на окупованих територіях, а й на прилеглих територіях, які знаходяться у правовому полі України;
- 2) неможливість забезпечення прав і свобод населення, гарантованих міжнародно-правовими нормативними актами;
- 3) насильницька зміна юрисдикції на окупованій території;
- 4) зміна національної і правової свідомостей населення (особливо дітей і молоді) окупованих територій України під впливом проросійської

пропаганди, освітніх програм так званих «ДНР/ЛНР», формування у них антиукраїнських настроїв і переконань;

5) постійні втрати серед військових та цивільного населення;

6) значні економічні втрати держави через необхідність матеріально-технічного (та ін.) забезпечення ведення бойових дій (закупівля боєприпасів та озброєння, ремонт техніки, додаткові виплати військовослужбовцям, що знаходяться у зоні бойових дій тощо);

7) значні економічні втрати через необхідність соціального забезпечення зростаючої кількості учасників бойових дій (витрати на медичне забезпечення поранених, на забезпечення пільг учасникам бойових дій тощо);

8) деморалізація війська та суспільства через відсутність позитивних зрушень у зоні конфлікту (з моменту підписання «Мінських домовленостей» ЗСУ припинили своє просування вглиб окупованої території, важке озброєння було відведено від лінії зіткнення, проте бойові дії із втратами з обох боків щодня продовжуються);

9) поступове наростання взаємної неприязні у населення підконтрольних та окупованих територій України;

10) та інші.

Звісно, воєнний конфлікт на Сході мав для України і певні позитивні наслідки, зокрема:

1) відбулася консолідація українського народу, самоусвідомлення себе як нації;

2) було остаточно визначено європейський вектор розвитку держави;

3) розпочалося ефективне реформування та модернізація Збройних сил України;

4) українцям і міжнародній спільноті відкрилися загарбницькі наміри держави-агресора – Російської Федерації.

Проте, враховуючи набутий протистоянням затягнутий характер, негативні наслідки війни починають домінувати над позитивними. Тому, беручи до уваги відсутність політичної волі до завершення конфлікту силовим методом (шляхом завдання противнику воєнної поразки або таких втрат, які б змусили його відмовитись від ведення бойових дій), значної актуальності набуває питання визначення можливих шляхів врегулювання воєнного конфлікту на сході України за допомогою заходів правового характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дана дисертація має навчальний і науковий характер. Необхідно відзначити, що проведені дослідження значною мірою корелюються з дослідженнями науковців Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії наук України за темою НДР «Теоретичні та інформаційно-правові засади забезпечення національної безпеки в умовах Євроінтеграції України» (РК УкрІНТЕІ № 0117U007744).

Метою дослідження є оцінка можливості вирішення воєнного конфлікту на Сході України суто правовими методами та, у разі неможливості, формування комплексного підходу його вирішення на основі правових механізмів.

Для досягнення зазначеної мети нам необхідно виконати наступні **завдання:**

1) визначити та проаналізувати соціально-правові передумови і причини конфлікту на сході України;

2) дослідити існуючу систему правового регулювання воєнного конфлікту на Сході України, визначити її переваги і недоліки;

3) визначити і проаналізувати можливості врегулювання воєнного конфлікту на сході України суто правовими заходами;

4) проаналізувати та оцінити доцільність застосування комплексного підходу вирішення воєнного конфлікту на Сході України на основі правових механізмів.

Об`єктом дослідження є правове регулювання суспільних відносин в умовах насильницької окупації частини території України та під час її деокупації.

Предметом дослідження є правові заходи врегулювання воєнного конфлікту на Сході України.

У методологічну основу магістерської дисертації лягли загальнонаукові та філософські принципи: об`єктивності, системності, причинності, історизму, світоглядного плюралізму. що дозволили уникнути однобічності, монологізму та спрощення і уможливило всебічне дослідження проблеми вирішення воєнного конфлікту на Сході України.

Для здійснення досліджень в межах написання даної дисертації було застосовано **систему методів і прийомів наукового пізнання**. Основними з них є: діалектичний метод, метод порівняння, аналіз і синтез, індукція, дедукція, прогнозування, логічний та історичний підходи.

Діалектичний метод дозволив дослідити причинно-наслідкові зв'язки виникнення і розвитку воєнного конфлікту на Сході України, було досліджено його вплив на правовідносини в межах окупованій території, виявлено переваги і недоліки існуючої системи правового регулювання конфлікту, а також визначено можливі шляхи врегулювання конфлікту на

Сході України за допомогою комплексного підходу на основі правових механізмів.

За допомогою методу порівняння були досліджені зміни чисельності та рівня забезпечення Збройних сил України до і після початку конфлікту, за допомогою цього ж методу громадські хвилювання, що відбувалися в ході «Революції гідності», були співставлені з громадськими хвилюваннями на Сході України, які фактично переросли у війну, також за допомогою методу порівняння були встановлені зміни та порушення, що відбулися у правовідносинах з початком бойових дій на Донбасі.

Аналіз і синтез дали змогу комплексно і всесторонньо дослідити соціально-правові причини і передумови виникнення воєнного конфлікту на Сході України, визначити ключові чинники впливу на нього, а також дозволили глибоко дослідити існуючу модель правового регулювання ситуації.

Методи індукція та дедукція були спрямовані на аналіз та опрацювання причин конфлікту, існуючих та пропонованих заходів з його врегулювання від окремого до загального (індукція) і від загального до конкретного (дедукція).

Завдяки прогнозуванню ми змогли на основі існуючих даних визначити можливі варіанти подальшого розвитку ситуації, а також визначити можливі наслідки існуючої і пропонованої моделей правового регулювання воєнного конфлікту на Сході України.

Історичний і логічний підходи були використані комплексно для дослідження витоків конфлікту на Сході України, його передумов і причин, а також для дослідження процесу формування існуючої системи правового регулювання конфлікту.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в межах роботи над даною магістерською дисертацією:

1. Вперше у науковій юридичній практиці було визначено та проаналізовано передумови і причини виникнення воєнного конфлікту на Сході України, встановлено роль і значимість кожної з них.

2. Було детально вивчено та проаналізовано існуючу систему правового регулювання воєнного конфлікту на Сході України, визначено її переваги і недоліки.

3. За результатами проведених досліджень було сформовано концепцію можливого врегулювання воєнного конфлікту на Сході України за допомогою застосування комплексного підходу на основі правових механізмів.

Практичне значення одержаних результатів. Дана дисертація має навчальний та науковий характер, виконана з метою отримання освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 «Право». Разом з тим, на основі проведених в межах підготовки дисертації досліджень було сформовано концепцію можливого врегулювання воєнного конфлікту на Сході України шляхом застосування комплексного підходу на основі правових механізмів. Дана концепція може бути в цілому або частково використана при формуванні правових, воєнних, політичних, економічних та інших заходів впливу на ситуацію, що склалась на окупованих територіях України.

Апробація результатів магістерської дисертації. Результати проведених досліджень доповідалися під час проведення таких науково-практичних конференцій:

- Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку – Київ, 2018.

- Права, свободи і безпека людини в інформаційній сфері – Київ, 2018 рік.
- Гуманізм та антигуманізм у подоланні конфліктів сучасності – Київ, 2015 рік.
- Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави – Київ, 2014 рік.

Публікації. Результати проведених досліджень викладені у 4-х тезах науково-практичних конференцій:

1. Борисов О.Ю. Мінські домовленості – правова природа угоди та її вплив на інформаційну безпеку України // Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку: матеріали першої наук.-практ. конф., 18 жовт. 2018 р. м. Київ / Упоряд.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряєв. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. – 196 с.
2. Борисов О.Ю. Мінські домовленості у світлі Конституції України // Права, свободи і безпека людини в інформаційній сфері: матеріали наук.-практ. конф. / Упоряд.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряєв // Нац. техн. ун-т України «КПІ ім. Ігоря Сікорського». – 10 трав. 2018 р. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. – 174 с.
3. Борисов О.Ю. Інформаційна війна – приховане протистояння // Гуманізм та антигуманізм у подоланні конфліктів сучасності: Матеріали XVIII всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Дні Науки» (22-23 квітня 2015 року, м. Київ) / Укладачі: Мельниченко А.А., Виселко І.В., Пряміцин В.Ю., Комова Д.Ю./ – К.: НТУУ «КПІ», 2015 – 190 с.
4. Борисов О.Ю. Ядерна зброя як надійний захист державного суверенітету // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації

Української держави» (2014 р. м. Київ) / Укладачі: І.П. Голосніченко, В.Ю. Пряміцин. – 258 с.

Структура магістерської дисертації. Загальний обсяг магістерської дисертації: 86 сторінок, кількість сторінок основної частини – 76. Список використаних джерел займає 5 сторінок та включає 39 найменувань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ І ПРИЧИНИ КОНФЛІКТУ

Безумовно, можна виділити декілька груп причин, чинників і передумов виникнення конфлікту на Сході України: політичні, історичні, воєнні та ін. В межах даного дослідження головний акцент було зроблено на вивченні соціально-правових причин і передумов виникнення конфлікту.

1. Хибне визначення вірогідного противника.

Станом на весну 2014 року, коли на Сході України почалися перші бої із регулярними військами РФ та незаконними збройними формуваннями, діяльність яких значною мірою забезпечувалась і забезпечується Російською Федерацією, в жодному з нормативно-правових актів України Росія не розглядалася у якості можливого агресора, вірогідного противника або як держава, що може мати територіальні претензії до України.

І дійсно, існував ряд чинників та фактів, що вказували на відсутність будь-якої військово-політичної загрози для України з боку Російської Федерації, зокрема наступні.

1. Підписана в грудні 1991 року угода про створення Співдружності Незалежних Держав. Дана міжнародна організація була створена в таких цілях:

- співпраця в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній, культурній та інших галузях;
- всебічний розвиток держав-членів в рамках єдиного економічного простору, міждержавної кооперації та інтеграції;

- забезпечення прав і свобод людини;
- співпраця в забезпеченні міжнародного миру і безпеки, досягнення загального і повного роззброєння;
- взаємна правова допомога;
- мирне вирішення суперечок і конфліктів між державами організації [14].

2. Підписаний 5-го грудня 1994 року Будапештський меморандум. Згідно з положеннями даного міжнародного договору держави-підписанти: Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, вітаючи приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, взяли на себе наступні зобов'язання:

- поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України;
- утримуватись від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності України;
- утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підвласнити своїм інтересам реалізацію Україною прав, належних її суверенітету;
- домагатися від Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй негайних дій, спрямованих на допомогу Україні, у випадку, якщо Україна стане жертвою агресії [15].

3. Значний економічний зв'язок, який, перш за все, полягає у значних взаємних частках імпорту на ринках обох країн. Як відомо, будь-яке воєнне протистояння призводить не лише до збройних сутичок, а й до економічного, соціального, інформаційного й ін. протистоянь. Відповідно,

воєнний конфлікт між Україною і Російською Федерацією завдав би значних економічних втрат обом державам.

4. Соціальний зв'язок, обумовлений розселенням багатьох родин одночасно на території обох держав зі збереженням дружніх, родинних стосунків.

Користуючись умовами безвізового режиму між Україною та Російською Федерацією, громадяни обох держав активно виїжджали до відповідної сусідньої країни на заробітки, також створюючи в ході перебування там нові позитивні соціальні зв'язки.

5. Історичний зв'язок, обумовлений тривалим входженням обох держав до складу СРСР і передуючим йому входженням більшості українських земель до складу територій Російської Імперії.

Водночас із обмеженням можливостей культурного розвитку українців в умовах тоталітаризму, нищенням українських національних «ідентифікаторів» державною машиною Радянського Союзу, слід зазначити, що на рівні пересічних громадян, селян і робітників міжнаціональної ворожнечі чи неприязні майже не існувало.

У незалежній Україні до подій 2014 року здебільшого зберігалось відповідне дружнє і привітне ставлення до Росії та її народу.

Враховуючи перераховані фактори, можемо зробити висновок про те, що до анексії Криму і початку збройного протистояння на Сході України дійсно існував ряд суттєвих чинників, які вказували на дружні, партнерські відносини між Україною і Російською Федерацією, а також на відсутність будь-якого ризику виникнення воєнного конфлікту між даними країнами.

Разом з тим, загарбницькі дії Російської Федерації протягом пострадянського періоду (збройні інтервенції в Чеченську Республіку Ічкерія, Грузію), нарощування нею воєнного потенціалу і поступове

зростання геополітичної напруги у світі могли слугувати підставами для більш настороженого ставлення керівництва України до Північно-Східного сусіда.

Своєчасне визначення вірогідного противника, закріплення відповідної концепції на законодавчому рівні дозволили б Україні:

1) в ході воєнних навчань заздалегідь відпрацювати можливі сценарії ведення бойових дій на східному напрямку, сформувати найбільш раціональні стратегічні, оперативні й тактичні плани на випадок початку таких бойових дій;

2) заздалегідь спланувати порядок формування підрозділів територіальної оборони, порядок і масштаби мобілізації, заздалегідь створити матеріальну базу для забезпечення запланованих до можливого створення підрозділів;

3) відпрацювати порядок проведення централізованої евакуації цивільного населення із зони бойових дій;

4) заздалегідь створити логістичну мережу, розраховану на забезпечення швидкого пересування військ, їх постачання у випадку початку бойових дій на східному напрямку;

5) вчасно сформувати вектори діяльності української контррозвідки, не допустивши зайняття керівних посад у Збройних Силах України, Службі Безпеки України, інших силових відомствах особами, що діють в інтересах агресора;

6) підготуватися до ведення економічної та інформаційної війни.

У підсумку ж, недостатня далекоглядність, безпечність законодавця не дозволила забезпечити проведення таких заходів і поставила Україну у вкрай вразливе положення, яким і скористалася держава-агресор – Російська

Федерація під час внутрішньої нестабільності в Україні, абсолютно неочікувано захопивши Крим та розв'язавши війну на Донбасі.

2. Хибна концепція формування воєнної політики і реформування Збройних сил України в довоєнний період.

Не зумівши спрогнозувати загарбницькі наміри Російської Федерації і, відповідно, не створивши правових підстав для завчасної підготовки Збройних Сил України і населення до можливого протистояння, законодавець 15 червня 2004 року офіційно закріпив Воєнну доктрину України (далі – Доктрина), у відповідності до якої головною зброєю України стала не сучасна армія, а міжнародно-правові норми і договори.

Воєнна доктрина України – це система керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їм, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [27].

Протягом десятирічного періоду, який передував початку війни на Сході, Україна розвивала власні Збройні Сили і формувала воєнну політику, керуючись Воєнною доктриною, затвердженою Указом Президента України від 15 червня 2004 року, який разом із Доктриною втратив чинність лише 26 вересня 2015 року – через більш ніж 1,5 роки ведення бойових дій на Сході.

Попри втрату даним нормативно-правовим актом чинності, він має значну наукову й історичну цінність, бо дозволяє проаналізувати підхід законодавця довоєнного періоду до питань формування воєнної політики і забезпечення обороноздатності України.

Пункт 4 Доктрини зазначає:

Воєнна доктрина має оборонний характер. Україна не вважає жодну державу (коаліцію держав) своїм воєнним противником, але визнаватиме потенційним воєнним противником державу (коаліцію держав), дії або наміри якої матимуть ознаки загрози застосування воєнної сили проти України [27].

Практика показала, що відсутність в Україні загарбницьких намірів жодним чином не гарантує відсутність таких намірів щодо України в інших держав, що й продемонструвала Російська Федерація, анексувавши територію Автономної Республіки Крим та забезпечивши активну всебічну підтримку незаконних збройних формувань на Сході України.

Пункт 15 Доктрини:

Основними цілями воєнної політики України щодо запобігання виникненню воєнних конфліктів є:

зниження рівня напруженості воєнно-політичної обстановки і врегулювання суперечностей між сторонами воєнно-політичних відносин;

усунення суперечностей шляхом досягнення комплексної збалансованості інтересів сторін воєнно-політичних відносин;

сприяння паритетному та збалансованому скороченню збройних сил і озброєнь у регіоні та світі;

удосконалення міжнародно-правових механізмів, спрямованих на недопущення застосування воєнної сили для вирішення проблемних питань воєнно-політичних відносин [27].

На жаль, в той час, як Україна прагнула до зниження рівня напруженості воєнно-політичної обстановки, збалансованого скорочення збройних сил і покладала свої надії здебільшого на норми міжнародного права, Російська Федерація продовжувала нарощувати власний воєнний

потенціал і прагнула до дестабілізації воєнно-політичної обстановки у власних інтересах.

Як наслідок, Україна виявилась нездатною вчасно дати адекватну відсіч російській агресії в Криму і на Східному кордоні.

Пункт 16 Доктрини:

Основоположними принципами воєнної політики України щодо запобігання виникненню воєнних конфліктів є:

забезпечення обґрунтованості, послідовності і системності воєнної політики;

дотримання без'ядерного статусу і політики позаблоковості;

координація та узгодженість дій на міждержавному рівні [27].

Як бачимо, про надмірну безпечність законодавця свідчить і відсутність в Доктрині принципу забезпечення достатньої боєготовності та технічної оснащеності Збройних Сил України.

17. Основними шляхами запобігання виникненню воєнних конфліктів є:

підвищення ролі та авторитету України на міжнародній арені;

участь у міжнародних політичних, безпекових, економічних, культурних та інших організаціях, діяльність яких не суперечить нормам міжнародного права і законодавству України;

активне сприяння розвитку сучасних систем колективної безпеки;

забезпечення боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань на рівні, достатньому для стримування потенційного агресора від застосування воєнної сили проти України;

юридично-правове оформлення міжнародних гарантій, наданих Україні у зв'язку з її відмовою від ядерної зброї;

завершення договірно-правового оформлення державного кордону України;

забезпечення інформаційної безпеки; зміцнення позитивного іміджу України на міжнародній арені шляхом активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань воєнної політики держави;

дотримання міжнародних зобов'язань у сфері здійснення контролю над озброєннями; участь у міжнародних операціях, пов'язаних з урегулюванням криз, в антитерористичній і антипіратській діяльності відповідно до норм міжнародного права та законодавства України;

надання гуманітарної допомоги державам, які цього потребують, у визначеному міжнародними нормами порядку;

розширення міжнародного економічного співробітництва з питань розвитку адміністративно-територіальних одиниць, території яких прилягають до державного кордону України;

підвищення життєвого рівня населення та подолання надмірного майнового розшарування в суспільстві;

дотримання прав етнічних та релігійних меншин, забезпечення їх національно-культурних потреб [27].

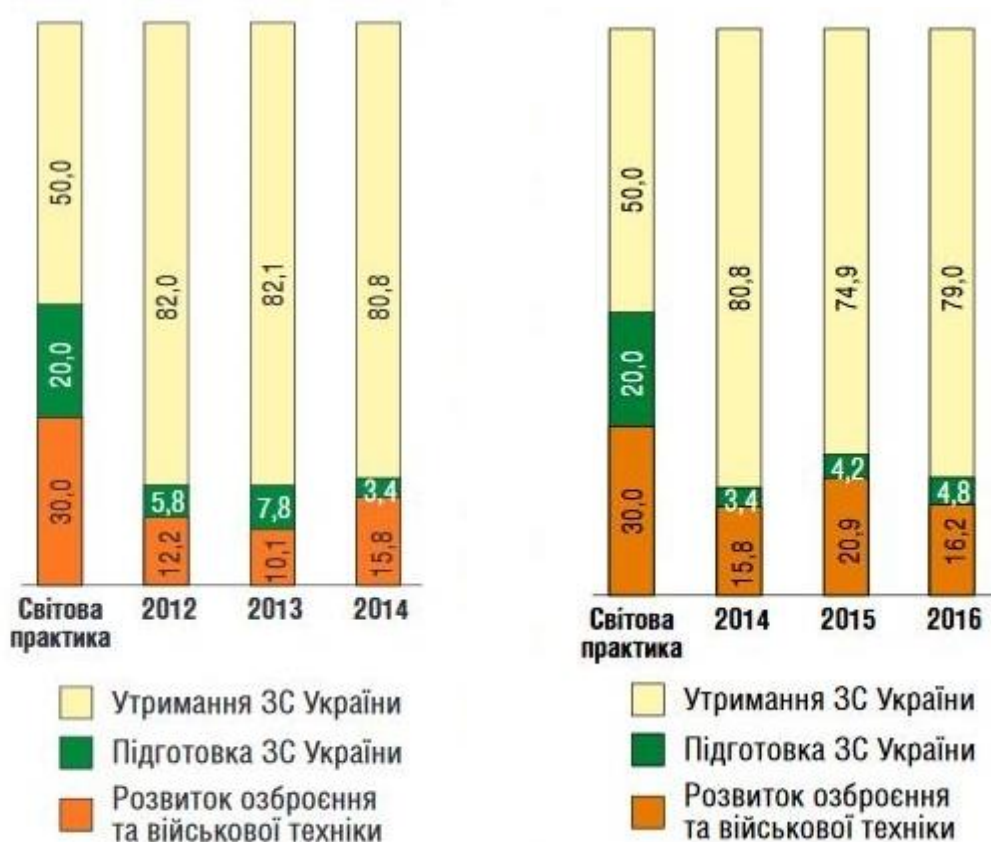
Положення пункту 17 Доктрини про забезпечення боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань на рівні, достатньому для стримування потенційного агресора від застосування воєнної сили проти України, дотримання якого, на відміну від решти, дійсно значною мірою дозволило б зменшити ризик воєнної агресії проти України, на жаль, не

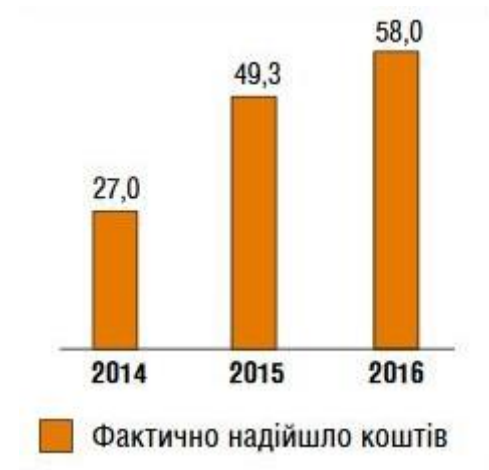
знайшло практичного втілення, про що свідчать аналітичні відомості Міністерства оборони, наведені нижче.

Так, згідно з відомостями Міністерства оборони України протягом 2011, 2012, 2013 років більше 80% видатків Міністерства оборони йшло на утримання ЗС України. В той час як видатки на бойову підготовку армії, розвиток озброєння і техніки залишались мінімальними [35].

Таким чином, абсолютна більшість фінансування армії в довоєнний період йшла на банальне забезпечення існування Збройних Сил, отриманих в рамках правонаступництва від Радянського Союзу, а їх розвиток і модернізація залишилися без належної уваги держави.

Структура видатків міністерства оборони України (протягом 2014 – 2016 років) у відсотках, а також обсяги фінансування Міністерства оборони України (за 2014-2016 роки) зображено на діаграмах нижче.

(млрд грн)

Як бачимо, навіть значне зростання фінансування Збройних Сил України після початку воєнного конфлікту не змогло кардинально змінити розподіл видатків Міністерства оборони у 2014-2016 роках. Вірогідно, це пов'язано зі зростанням витрат на, знову ж таки, утримання армії, оскільки чисельність ЗСУ з початком війни значно зросла, а отже, зросли і витрати на утримання особового складу.

Протягом періоду 2001-2005 чисельність Збройних Сил України була скорочена з 416 тис. осіб до 245 тис. [32, с. 12,]. Наприкінці 2010 року Збройні Сили нараховували у своєму складі 200 тис. осіб [33, с. 27]. Станом на кінець 2013 року, який передував року початку бойових дій на Сході України, чисельність Збройних Сил становила вже 165,5 тис. осіб [34, с. 11].

А вже на кінець 2014 року чисельність Збройних Сил України становила 250 тисяч осіб, залишившись незмінною до 2017 року (дані за 2018 рік відсутні) [35, с. 20; 36, с. 47]. На сьогоднішній день саме така чисельність українського війська передбачена Законом України «Про чисельність Збройних Сил України» від 05.03.2015.

Відповідно, протягом 2014 року чисельність українського війська зросла майже на 35%. Наголошуємо на тому, що чисельність Збройних Сил України довелося збільшити порівняно з показниками 2013 року майже на

35% лише в умовах проведення Антитерористичної операції, а не повномасштабного воєнного зіткнення між Росією і Україною із використанням всіх наявних засобів ведення війни.

Настільки значні зміни в чисельності Збройних Сил протягом року початку воєнного конфлікту свідчать про вкрай неадекватну оцінку реальних оборонних потреб України в довоєнний період та хибний шлях їх реформування.

Як підсумок, вимушені констатувати, що положення ст. 18 Конституції України: «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» [1], – не знайшли взаємності в політиці Російської Федерації, яка розпочала збройну агресію проти України всупереч десяткам міжнародних норм, домовленостей і власних зобов'язань.

Україна ж, у свою чергу, виявилась абсолютно не готовою до такого розвитку подій, оскільки пріоритетним засобом для захисту суверенітету і територіальної недоторканості визначала міжнародно-правові норми і механізми, а не воєнну міць. Відповідні ж міжнародно-правові норми і механізми на практиці виявились неспроможними зупинити цинічну і протиправну російську агресію.

3. Відсутність єдиного уявлення про правильний вектор розвитку держави як у представників державного апарату, так і у народу України.

Зовнішньополітичний вектор розвитку України у 2013 році став чи не найпопулярнішою темою для дискусій як серед політичних діячів, правників та науковців, так і в цілому серед широких мас.

Дискутивність питання була спричинена тим, що керівництво України одночасно вело перемовини щодо входження держави як до Європейського Союзу, так і до Митного союзу Білорусі, Казахстану і Росії, в той час як входження до одного з них автоматично виключало входження до другого.

Причому слід зазначити, що прибічники кожного з варіантів часто акцентували увагу не на перевагах власної концепції розвитку, а на недоліках концепції опонентів.

Відповідно, замість конструктивної дискусії суспільство було охоплено часто досить ворожими суперечками, що у підсумку стало одним з чинників початку громадських заворушень, що переросли у «Революцію Гідності», а також ще однією причиною для появи ідей «відокремлення» Східних територій України.

4. Низький рівень правової культури громадян.

На відміну від подій в столиці, громадські хвилювання на Сході України одразу набули агресивного характеру.

Так, розглянемо хронологію подій квітня 2014 року:

6 квітня 2014 – невідомими озброєними особами захоплено будівлю Донецької обласної державної адміністрації;

12 квітня 2014 – невідомими озброєними особами захоплено ряд будівель державних органів влади і органів місцевого самоврядування в містах Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ;

14 квітня 2014 – невідомими озброєними особами взято в облогу і згодом захоплено будівлю Луганської обласної ради.

Враховуючи хронологічну наближеність (а інколи і одночасність) акцій «протестувальників», повсюдну озброєність осіб, що брали участь у протестах і здійснювали захоплення приміщень органів державної влади,

можна зробити висновок, що діяльність незаконних збройних формувань, їх координація та забезпечення були чітко скоординованими та направленими саме на насильницьке порушення територіальної цілісності України від самого початку.

Відсутність спроб мирного владнання конфліктних питань, агресивність «протестувальників» свідчать про низький рівень правової культури учасників антиукраїнських заворушень, а також про нерозвинутість інститутів громадянського суспільства в регіоні.

5. Внутрішня криза апарату публічної влади та правоохоронної системи України. Анексія Криму.

Результатом подій, що увійшли в українську історію під назвою «Революція Гідності» стало самоусунення від влади Президента Януковича і втеча його, а також низки інших державних діячів з України.

Таким чином, утворився так званий «вакуум влади» в Україні, коли держава опинилася без ряду державних службовців, правомочних виконувати найважливіші владні функції.

Працівники правоохоронних органів, значна частина яких брала участь у протистоянні з «революціонерами» по всій країні, перебували у вкрай дезорганізованому стані, зумовленому такими чинниками:

- значний громадський осуд їх діяльності протягом громадських хвилювань у країні;
- втеча вищого керівництва держави, в тому числі й вищого керівництва правоохоронних органів;
- значна деморалізація особового складу, спричинена фактичною поразкою сторони протистояння, на боці якої в силу службових обов'язків опинилися правоохоронці.

Окремою і надзвичайно важливою передумовою початку війни на Сході України і водночас показовим індикатором кризи апаратів публічної влади та примусу в державі стала анексія Криму.

Фактично, захоплення території Автономної Республіки Крим було здійснено російськими підрозділами без будь-якої суттєвої протидії з боку українських правоохоронних органів, Збройних Сил України і Військово-морського флоту України, хоча на території півострову базувалося потужне угруповання українських військових формувань.

Таким чином, анексія Криму продемонструвала неготовність держави виконувати одну з найважливіших своїх функцій – оборонну.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що нестабільна внутрішньополітична обстановка в країні, падіння авторитету і функціональної спроможності органів державного управління і правоохоронної системи відіграли значну роль у створенні підґрунтя для формування незаконних збройних формувань на Сході України і початку їх неконтрольованої і безкарної діяльності, спрямованої на руйнування територіальної цілісності України.

6. Провокаційні реформи.

В умовах надзвичайної напруженості суспільства Верховна Рада України протягом перших місяців після завершення «Революції Гідності» та анексії Криму приймає ряд законів, які здійснили провокуючий, дестабілізуючий вплив на обстановку в державі, зокрема.

Закон України «Про правовий статус і вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті»: надає перелік борців за незалежність України у XX столітті, визначає їх правовий статус, державну політику стосовно вшанування їх пам'яті, а також створює правове підґрунтя для надання їм додаткових соціальних гарантій [18].

Прийняття даного закону безумовно мало відбутися для того, щоб борці за незалежність України, істинні відомості про діяльність і мотиви яких у радянський час приховувались або викривлялись, нарешті посіли гідне місце у національній історії та свідомості сучасних українців. Проте, прийнятий в період надзвичайної внутрішньої нестабільності в державі, даний закон певною мірою нашкодив інтересам України, оскільки інформація про його прийняття була використана російськими ЗМІ та організаторами незаконних збройних формувань на Сході для ще більшого підбурення населення та його схилення до сепаратистських ідей, створюючи в їх очах образи «бандерівців», «хунти» і т.д.

Закон України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» [19]: мав скасувати Закон України «Про засади державної мовної політики» [20], який в свою чергу передбачав можливість визнання регіональною мови, якою користується щонайменше 10% населення певного регіону. Статус регіональної забезпечував можливість викладання такої мови в усіх загальних середніх навчальних закладах. Також передбачалася можливість навчання регіональними мовами в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах.

Попри те, що закон і досі не підписано Президентом України, він був активно використаний російськими ЗМІ та антиукраїнськими «протестувальниками» для підбурення населення східних регіонів України до сепаратизму (дана законодавча реформа була висвітлена в якості акту утиску «російськомовного населення України»).

Законодавча діяльність Верховної Ради України в перші тижні після «Революції Гідності» мала на меті всебічну підтримку масового національного піднесення, проте виявилась недостатньо послідовною і продуманою.

Разом з тим, розглянуті законопроекти і закони України, на наше переконання, повинні були прийматись Верховною Радою України дещо пізніше, після відновлення внутрішньої політичної і соціальної стабільності.

Прийняті в необдуманий час розглянуті нами законопроекти і закони створили додаткову соціальну напругу, були використані російськими ЗМІ та антиукраїнськими «протестувальниками» для додаткового залякування і підбурювання жителів українського Сходу і у підсумку лише загострили антиукраїнські настрої у східних регіонах країни.

Висновки до розділу I

Таким чином, підводячи підсумки за результатами вивчення соціально-правових причин і передумов виникнення конфлікту на Сході України, можемо констатувати, що значна їх частина дійсно має правову природу.

Фатальними наслідками обернувся для України ряд прорахунків законодавців та державних діячів, зокрема:

- Хибне і легковажне ставлення законодавця до питань визначення вірогідного противника, прогнозування можливих сценаріїв агресії, в тому числі і воєнної, проти України.
- Неефективне реформування Збройних Сил України, їх не належне матеріальне і технічне забезпечення, недостатня для виконання своїх функцій чисельність.
- Несформованість в суспільстві переважаючої думки стосовно зовнішньополітичного вектору розвитку держави, поширеність грубих маніпуляцій свідомістю населення з даного питання.

- Низький рівень правової культури громадян, який знайшов прояв у діях, спрямованих на насильницьке повалення конституційного ладу України, порушення її суверенітету і територіальної цілісності.

- Внутрішня криза апарату державної влади і правоохоронної системи України, які значно обмежили можливість виконання державою її функцій, зокрема оборонної і правоохоронної, і забезпечили можливість незаконним збройним формуванням розпочати власну незаконну діяльність.

- Необдумані законодавчі реформи, які додатково спровокували окремі групи населення до початку незаконної діяльності, спрямованої проти суверенітету і територіальної цілісності України, а також були використані противником в ході інформаційного протистояння.

Враховуючи те, що значна частина причин і передумов воєнного конфлікту на Сході України лежить у правовій площині, цілком доцільно вести мову про те, що правові заходи можуть бути доцільними при врегулюванні конфлікту. Відповідно, питання дослідження і оцінки правових заходів, яких вже було вжито і які ще можуть і повинні бути використані для врегулювання воєнного конфлікту стануть предметом нашого дослідження в наступних розділах даної роботи.

РОЗДІЛ II

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ СУТО ПРАВОВИМИ ЗАХОДАМИ

2.1 Реальні та потенційні правові наслідки для юридичних та фізичних осіб-учасників правовідносин від створення та становлення правових систем так званих «ДНР/ЛНР»

Окупація частини Донецької та Луганської областей України підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями призвела до ряду негативних наслідків у соціально-правовій сфері.

Так, відбулася насильницька зміна юрисдикції на непідконтрольних Україні територіях. Було порушено нормальний плин фактично всіх правовідносин. Під загрозою опинились права, свободи та інтереси громадян, фізичних та юридичних осіб. Під загрозою порушення на окупованих територіях опинився сам принцип верховенства права.

В якості прикладу пропонуємо розглянути декілька існуючих і потенційних порушень нормального плину правовідносин на окупованих територіях.

Частини 2-3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 [21] визначають:

«...2. Будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці

органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

3. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків...» [21].

У свою чергу, ст. 2 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 [22] визначає таке:

«...Діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що суперечить нормам міжнародного права, є незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, які додаються відповідно до заяви про державну реєстрацію народження особи та заяви про державну реєстрацію смерті особи...» [22].

❖ Аналізуючи вищенаведені положення законодавства, можемо констатувати, що після деокупації Україною Східних територій може виникнути серйозний колапс з питань визнання правочинів та їх наслідків, що були здійснені мешканцями окупованих територій в порядках, визначених окупаційною адміністрацією.

Так, під питанням опиниться чинність всіх правочинів, що були вчинені на окупованих територіях і потребували державної реєстрації, зокрема:

- правочини щодо передачі прав власності на нерухомі та інші речі, які потребують державної реєстрації;
- правочини щодо розпорядження спадковим майном;
- правочини про укладення шлюбу;
- тощо.

Дана ситуація потенційно може стати надзвичайно проблемною для цивільних, господарських, сімейних та інших правовідносин і, відповідно, для їх учасників, а в підсумку і для держави, якій доведеться у надзвичайно короткі строки шукати способи врегулювання правової кризи.

❖ Окремої уваги заслуговують питання освіти. Так, вже протягом 5-и років особи, що здобувають освіту різних рівнів, навчаються за програмами так званих «ДНР/ЛНР», що може мати наслідком надзвичайно негативний вплив на формування їх національної та правосвідомості. Більше того, діти, які почали здобувати дошкільну і початкову освіту вже після втрати Україною контролю над окремими територіями Донецької і Луганської областей ніколи не навчалися за українськими програмами освіти і, відповідно, в основу їх національної і правової свідомості може бути закладено антиукраїнські, ворожі ідеї та переконання, які, з огляду на їх закладення у свідомість в самому дитинстві, буде надзвичайно важко змінити після відновлення Україною контролю над окупованими територіями Донбасу.

❖ Враховуючи, що діяльність будь-яких органів, обраних чи призначених на окупованій території в порядку, не передбаченому законом України, вважається Україною незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, судові рішення, ухвалені судовими інституціями так званих «ДНР/ЛНР», мають бути скасовані після деокупації Донбасу.

Разом з тим, слід розуміти, що одночасне скасування всіх судових рішень, ухвалених протягом років окупації, матиме колосальний вплив на права, свободи та інтереси учасників правовідносин, щодо яких ухвалювались відповідні рішення. Так, спори, що мали місце і були врегульовані через судові інституції так званих «ДНР/ЛНР» знову виявляться невирішеними і, вірогідно, потребуватимуть повторного розгляду. Разом з тим, немає гарантій, що такий розгляд зможе повторно відбутись в судах України з огляду на можливий сплив строків позовної давності.

Будь-якої конкретної процедури або порядку перегляду справ, що вирішуються судовими інституціями так званих «ДНР/ЛНР» і потребуватимуть перегляду після деокупації Донбасу, станом на сьогоднішній день не створено.

Відповідно, при неналежній урегульованості питань перегляду судових рішень серед інших з'явиться і ризик передчасного звільнення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що передбачені як «кримінальним законодавством» самопроголошених «ДНР/ЛНР», так і Кримінальним кодексом України, і були притягнуті за це до кримінальної відповідальності.

Одночасне звільнення всіх осіб, засуджених у «ДНР/ЛНР» до покарань, пов'язаних з обмеженням волі, може призвести до значного зростання рівня злочинності на звільнених територіях. Відповідно, неврегульованість даного питання також становить значну правову проблему для України.

❖ Під загрозою опинилися й правовідносини громадянства (між мешканцями окупованих територій – громадянами України і державою Україна). Враховуючи, що з тих чи інших причин не всі громадяни України – противники протиправної діяльності незаконних збройних формувань, змогли виїхати на підконтрольну Україні територію, їхні життя, здоров'я, гарантовані українським законодавством права і свободи перебувають у постійній небезпеці. Це пов'язано з тим, що в умовах неможливості

забезпечення верховенства права і належного забезпечення прав і свобод людини на окупованих територіях, проти осіб, які мають намір залишатися в громадянстві України та дотримуються законодавства України, можливі переслідування з боку учасників незаконних збройних формувань.

❖ Враховуючи, що так звані «ДНР/ЛНР» не є державами або міжнародними організаціями, інакше кажучи не є скільки небудь правомочними суб'єктами міжнародних відносин, дані самопроголошені утворення не можуть мати правонаступництва щодо зобов'язань та договорів України. Таким чином, на непідконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей виникають серйозні ризики недотримання та невиконання положень міжнародних договорів.

Так, серед найбільш значимих, під загрозою порушення на окупованих територіях перебувають права і свободи людини, гарантовані:

- Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [3];
- Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права [4];
- Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [5];
- Конвенцією про права дитини [6];
- та багатьма іншими.

Зокрема, на сьогоднішній день мешканці окупованих територій фактично позбавлені права звернутися за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини. Так, ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі

Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Вочевидь, до Високих Договірних Сторін – держав-підписантів конвенції так звані «ДНР/ЛНР» не відносяться, тож їхні внутрішні судові інституції – єдина і досить сумнівна можливість мешканців окупованих територій захистити свої права і свободи.

В умовах фактичного ведення війни особливої уваги заслуговують положення міжнародних договорів, що покликані захищати права самих учасників бойових дій. До таких міжнародних договорів належать зокрема:

- IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі [7];
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [8];
- Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях [9];
- Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що потерпіли в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі [10];
- Конвенція про поводження з військовополоненими [11];
- Конвенція про захист цивільного населення під час війни [12];
- та інші.

Українські воїни, які побували в полоні у незаконних збройних формувань, неодноразово повідомляли про факти тортур та нелюдського поводження із полоненими з боку терористів. Відомі також випадки страт українських полонених військовослужбовців та цивільних осіб.

На жаль, притягнути винних до міжнародно- або національно-правової відповідальності в умовах відсутності фактичного контролю над окупованими територіями неможливо.

2.2 Міжнародно-правові та інші заходи врегулювання конфлікту на Сході України

Поворотною точкою в регулюванні воєнного конфлікту на Сході України стали так звані «Мінські домовленості» (угоди). Як відомо, саме у відповідності до цих домовленостей Президентом України – Верховним Головнокомандувачем Збройним Силам України було віддано накази про припинення наступу на східному напрямку, відведення важкого озброєння від лінії зіткнення (фронту) тощо. Більше того, на необхідності дотримання «Мінських угод» наполягають і держави-партнери України.

Втім, попри значний, переломний вплив на хід воєнних дій «Мінських домовленостей», їхня правова природа і практична ефективність викликають питання.

Досліджуючи природу та зміст «Мінських угод» варто визначити їх відповідність поняттю «міжнародний договір», адже окрім нормативно-правових актів національних компетентних органів, правові наслідки для України можуть створювати лише міжнародні договори.

Адже стаття 9 Конституції України визначає наступне:

«Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.»

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України».

У відповідності до положень ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [13], під міжнародним договором слід розуміти міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

Враховуючи, що згідно з наведеними положеннями Віденської конвенції міжнародні договори можуть укладатись лише між державами, особливої уваги та аналізу заслуговують особи учасників перемовин – підписантів «Мінських домовленостей».

Від України «Мінський протокол» підписував Другий Президент України – Леонід Кучма, який не був належно уповноважений на підписання будь-яких юридично значущих документів (в т.ч. міжнародних договорів) від імені України, оскільки не був носієм відповідних владних повноважень.

Від ОБСЄ – посол Гайді Тальявіні, яка була правомочним представником даної міжнародної організації.

Від так званої «ДНР» – Олександр Захарченко, який ніколи не був представником будь-якої держави або іншого суб'єкта міжнародних відносин, ніколи легітимним шляхом не отримував жодних владних повноважень.

Від так званої «ЛНР» – Ігор Плотницький, який, аналогічно Захарченку, ніколи не був представником будь-якої держави або іншого суб'єкта міжнародних відносин, ніколи легітимним шляхом не отримував жодних владних повноважень.

Від Російської Федерації – посол РФ в Україні Михайло Зурабов. Варто нагадати, що офіційно Російська Федерація заперечує свою будь-яку причетність до організації й підтримки діяльності незаконних збройних формувань так званих «ДНР/ЛНР» на території України, і з точки зору права не було жодних причин для участі представника РФ у перемовинах щодо врегулювання конфлікту, який Російська Федерація називає винятково внутрішнім для України. Таким чином, участь Російської Федерації у Мінських перемовинах ще раз підтвердила причетність РФ до розв’язування воєнних дій на Сході України, а з правової точки зору не мала підстав і сенсу.

Як бачимо, «Мінський протокол» було підписано особами, які не мали належних повноважень на укладання міжнародного договору.

З вищевикладеного цілком закономірно витікає той факт, що по сьогоднішній день ратифікації Верховною Радою України положень «Мінських домовленостей» не було здійснено, а отже, відповідні положення, під якими поставили підписи не уповноважені на те належним чином особи – учасники перемовин, в будь-якому разі не можуть нести для України (та решти підписантів) жодних обов’язкових правових наслідків.

Цілком передбачувано, Російською Федерацією та її маріонетковими самопроголошеними «республіками» документ також не було жодним чином ратифіковано.

Разом з тим, слід зазначити, що «Мінські угоди» знайшли певне правове відображення як в національних нормативно-правових актах, так і в актах ООН, зокрема:

– резолюцією Ради Безпеки ООН 2202 (2015), прийнятою на її 7384-у засіданні 17 лютого 2015 року, схвалюється Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод [16];

– посилання на Мінські «меморандум» і «Комплекс» заходів містяться й у рішенні РНБО України «Про додаткові заходи щодо мирного врегулювання, нормалізації ситуації та зміцнення безпеки в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 12 березня 2015 року [31].

Таким чином, маємо досить непередбачувану і юридично неприпустиму ситуацію, коли в актах міжнародного і національного права домовленість неправомочних суб'єктів згадується як певна юридично значуща подія, що несе конкретні правові наслідки.

Самі ж положення «Мінського протоколу» [37] торкаються надзвичайно важливих питань, вирішення низки з яких входить до виняткової компетенції національних органів державної влади України, повний текст положень «Мінського протоколу» наведено нижче:

«Забезпечити негайне двостороннє припинення застосування зброї.

Забезпечити моніторинг і верифікацію з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї.

Здійснити децентралізацію влади, в тому числі шляхом ухвалення Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» (Закон про особливий статус).

Забезпечити постійний моніторинг на українсько-російському державному кордоні і верифікацію з боку ОБСЄ зі створенням зони безпеки у прикордонних районах України і Російської Федерації.

Негайно звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб.

Ухвалити закон про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, що сталися в окремих районах Донецької і Луганської областей України.

Продовжити інклюзивний загальнонаціональний діалог.

Вжити заходів для поліпшення гуманітарної ситуації на Донбасі.

Забезпечити проведення дострокових місцевих виборів відповідно до Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» (Закон про особливий статус).

Вивести незаконні збройні формування, військову техніку, а також бойовиків і найманців із території України.

Ухвалити програму економічного відродження Донбасу і відновлення життєдіяльності регіону.

Надати гарантії особистої безпеки для учасників консультацій» [37].

Для прикладу:

– питання застосування/не застосування зброї Збройними Силами України (далі – ЗСУ) – належить до компетенції Президента України – Верховного Головнокомандувача ЗСУ та в межах Законів України, Статутів ЗСУ – до компетенції командирів і начальників у відповідності до існуючої системи підпорядкування;

– питання прийняття Україною законів, децентралізації влади і т.д. – належить до виняткової компетенції Верховної Ради України. А вичерпний перелік суб'єктів, які мають право законодавчої ініціативи, надається Конституцією України;

– притягнення до юридичної відповідальності осіб «у зв'язку з подіями, що сталися в окремих районах Донецької і Луганської областей України» – компетенція правоохоронних органів України;

— тощо.

Положення «Мінського протоколу» стосовно цих та інших надзвичайно важливих для України питань не повинні в обов'язковому порядку виконуватись Україною, оскільки для цього немає жодних належних підстав. Втім, Україна продовжує фактично в односторонньому порядку виконувати положення «Мінського протоколу», ставлячи під загрозу власні національні, зокрема й безпекові інтереси.

Факти свідчать про відсутність тиші на фронті та щоденні втрати з нашого боку. Таким чином, війна продовжується, але через загрозу повномасштабної війни з Російською Федерацією та позицію Європейського Союзу і Сполучених Штатів Америки, Україна продовжує дотримуватись угоди з терористами. Як наслідок, Збройні Сили України не можуть протистояти ворогу із використанням всіх наявних засобів, на відміну від супротивника, який не цурається порушувати будь-які положення міжнародного права, не кажучи вже про домовленості щодо припинення вогню та використання важкого озброєння.

З усього вищевикладеного можемо зробити **висновок**, що «Мінські домовленості» мають винятково політичну, а не правову природу. Хоч вони й створили поштовх для появи ряду нормативно-правових актів, направлених на правове врегулювання конфлікту, вони не можуть бути визнані актом міжнародного права, й, відповідно, сторони-підписанти «Мінських угод» не мають реального правового обов'язку виконувати положення «угоди». А значить, в свою чергу, вони не можуть нести юридичну відповідальність за невиконання положень угоди, яка не є актом міжнародного права.

На превеликий жаль, на даний момент міжнародна спільнота не може запропонувати Україні нічого, окрім дотримання «Мінських домовленостей». Жодного міжнародного нормативно-правового акту щодо врегулювання воєнного конфлікту в Україні так і не було прийнято, а спроби вирішення

конфлікту на міжнародному рівні зводяться до хитких дипломатичних перемовин.

Держави ЄС та США прагнуть стримати російську агресію та не допустити її розвиток у західному напрямку, зберігаючи разом з тим формально дружні, партнерські відносини з Російською Федерацією.

Росія в свою чергу, беручи активну участь у будь-яких міжнародних перемовинах щодо врегулювання воєнного конфлікту на Сході України, намагається прорватися з економіко-політичної ізоляції, в яку поступово потрапляє через власні загарбницькі дії.

Як підсумок до підрозділу, змушені констатувати, що на сьогодні комплексного міжнародно-правового підходу до врегулювання воєнного конфлікту на Сході України не створено. А існуючі політичні домовленості й дипломатичні заходи не можуть забезпечити належне регулювання ситуації та створити умови для розв'язання конфлікту. Детальніше про причини виникнення такої ситуації й можливі варіанти вирішення проблеми йтиметься в наступному розділі роботи.

2.3 Національні правові заходи врегулювання конфлікту на сході України

Правові заходи, спрямовані на відновлення контролю над тимчасово окупованими територіями України

Основною проблемою на шляху національного правового врегулювання воєнного конфлікту на Сході України є абсолютна відсутність фактичного контролю над територіями, зайнятими незаконними збройними формуваннями так званих «ДНР/ЛНР».

Як відомо, право – система норм (правил поведінки) і принципів, сформованих у суспільстві і визнаних його більшістю як справедлива міра свободи і рівності, закріплених (установлених чи санкціонованих) і забезпечуваних державою в якості регуляторів суспільних відносин з метою узгодження (компромісу) індивідуальних, соціально-групових і суспільних інтересів [39, с. 216].

Таким чином право як система загальнообов’язкових норм поведінки встановлюється державою і, що надзвичайно важливо, забезпечується державою за допомогою апарату примусу. Враховуючи відсутність контролю над окупованими територіями, маємо констатувати, що українське законодавство не здатне спричиняти правові наслідки на непідконтрольній території, допоки там відсутні національні державні органи, зокрема й такі, що належать до системи державного примусу.

Перші правові кроки для стабілізації ситуації та відновлення територіальної цілісності України було зроблено вже навесні 2014 року. Так, 14 квітня 2014 року виконуючим обов’язки Президента України – Олександром Турчиновим було підписано Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [28].

Саме ця подія ознаменувала початок Антитерористичної операції (АТО) в східних областях України і створила належне правове підґрунтя для застосування проти проросійських бойовиків збройні формування України.

На жаль, детально проаналізувати зміст рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» неможливо з огляду на обмеженість даного нормативно-правового акту в доступі (таємно).

Разом з тим, можливо проаналізувати ту інформацію і правові наслідки початку Антитерористичної операції, які є загальновідомими.

З назви «Антитерористична операція» випливає, що відповідний комплекс заходів проводився в першу чергу з метою подолання терористичної загрози.

Стаття 258 Кримінального кодексу України дає таке визначення терористичного акту: «Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою...» [17].

Як видно з наведених положень ст. 258 Кримінального кодексу України, обов'язковим елементом складу злочину – терористичного акту, є мета.

Розглядаючи діяльність незаконних збройних формувань на Сході України можемо стверджувати, що їх діяльність дійсно переслідувала мету:

- порушити громадську безпеку в Україні – підтвердженням слугують масові озброєні мітинги та захоплення будівель органів державної влади і місцевого самоврядування;
- спровокувати воєнний конфлікт та міжнародне ускладнення – підтвердженням чого є фактичне розв'язання воєнного конфлікту із

застосуванням різноманітних видів важкого озброєння і створення міжнародного ускладнення;

- вплинути на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування України, службовими особами цих органів – бажання Росії і підтримуваних нею маріонеткових утворень вплинути на діяльність українського апарату публічної влади явно простежується в положеннях «Мінської угоди».

Нагадаємо, що серед інших, «Мінський протокол» містить зобов'язання української сторони:

«...Здійснити децентралізацію влади, в тому числі шляхом ухвалення Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей»...

...Ухвалити закон про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, що сталися в окремих районах Донецької і Луганської областей України...

...Ухвалити програму економічного відродження Донбасу і відновлення життєдіяльності регіону...»

Таким чином, кваліфікація діяльності незаконних збройних формувань на Сході України як терористичної мала під собою достатньо сутнісних і правових підстав. Разом з тим, було зафіксовано численні випадки участі в бойових діях російських військ та техніки.

Для прикладу, переконлива добірка доказів участі російських військ у війні на Сході України міститься на сторінці веб-сайту Міністерства інформаційної політики України, розділ «Проекти», підрозділ «Докази для Гааги», режим доступу: <https://mip.gov.ua/content/dokazi-dlya-gaagi.html>.

Зокрема, за наведеним посиланням можна переглянути докази участі у боях на Сході України російської бойової техніки, використання проросійськими бойовиками стрілецької зброї російського виробництва, а також докази перетину російськими окупаційними військами українсько-російського кордону із розгортанням на прикордонних та українських територіях воєнних таборів російських підрозділів тощо.

Відповідно, правове становище російських військовослужбовців, які брали і продовжують брати участь у бойових діях проти українських збройних формувань, залишається дещо невизначеним.

Так, не є очевидними відповіді на питання:

- Чи повинні російські військовослужбовці – учасники воєнного конфлікту на Сході України зазнавати кримінального переслідування і як цього досягти?

- Чи повинна Україна дотримуватись щодо російських військовослужбовців норм, передбачених міжнародним гуманітарним правом, за умов відсутності офіційного статусу війни між Україною і Російською Федерацією, а також в умовах приховування ними своєї істинної приналежності до військових формувань РФ?

- Чи долю полонених військовослужбовців РФ повинен вирішувати уряд України – як долю військовополонених, чи їх дії мають бути кваліфіковані як злочин, за що такі особи повинні бути притягнуті до відповідальності судовою владою України?

Вірогідно, законодавцеві ще належить вирішити вищеперераховані та інші, подібні питання.

Не до кінця зрозуміла і правова перспектива для учасників незаконних збройних формувань – громадян України. Окрім притягнення їх до відповідальності за ст. 258 Кримінального кодексу України, можливе також

притягнення їх до відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України, передбачені розділом першим особливої частини Кримінального кодексу України (ст. 109-114¹).

У зв'язку з цим виникає досить складна правова ситуація, коли тисячі осіб – учасників бойових дій на боці проросійських бойовиків повинні бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Відповідно, вина кожного з них має бути доведена в порядку та у строки, визначені кримінальним процесуальним законодавством України. Усестороннє та неупереджене вивчення тисяч правопорушень, із ґрунтовним дослідженням всіх елементів складу злочину може виявитись неможливим з огляду на нестачу ресурсів і часу у правоохоронних органів України.

Таким чином, правовий феномен Антитерористичної операції в Україні створив ряд правових питань і неузгодженостей, які потребують подальшого дослідження і вирішення. Втім, в межах даного дослідження ми не будемо детально зупинятися на них, а лише сприйmemo їх як юридичний факт, існуючу даність.

Разом з тим, попри всі неузгодженості і спірні питання, Антитерористична операція дозволила стримати агресора і локалізувати бойові дії на обмеженій території Донецької і Луганської областей України. Незаконні збройні формування і російські війська не змогли просунутись далі та зазнали значних втрат. Слід зазначити, що недоліки правової та управлінської діяльності держави щодо врегулювання конфлікту та протидії збройній агресії проти України були значною мірою компенсовані героїзмом і самовідданістю українських воїнів та волонтерів.

Як відомо, у 2018 році «формат» Антитерористичної операції було замінено Операцією об'єднаних сил (ООС).

Так, у відповідності до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» [29] і до Наказу Верховного Головнокомандувача ЗСУ «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей» [30] з 14.00 30 квітня 2018 року широкомасштабна антитерористична операція завершується та розпочинається операція Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської федерації у Донецькій і Луганській областях.

Ознайомитись і детально дослідити рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» не вбачається можливим з огляду на обмеженість даного нормативно-правового акту в доступі (для службового користування). Наказ Верховного Головнокомандувача ЗСУ «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей» у відкритому доступі також відсутній.

Загальновідомо, що з початком ООС керівництво об'єднаними силами перейшло від Служби безпеки України до Збройних Сил України. Відповідні зміни було завчасно передбачено у положеннях Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 [22].

Так, ст. 9 зазначеного закону містить наступні положення:

«Стратегічне керівництво силами та засобами Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань,

Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України.

Керівництво силами та засобами Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації безпосередньо у Донецькій та Луганській областях, здійснює Командувач об'єднаних сил, який призначається Президентом України за поданням начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройних Сил України.

Командувач об'єднаних сил реалізує свої повноваження через Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України...»

Зазначені зміни були цілком логічними, адже з огляду на масштаби конфлікту і застосовуване важке озброєння бойові дії не могли і не можуть вестись із переважним залученням особового складу і ресурсів Служби безпеки України, яка не має достатніх можливостей і засобів, щоб самостійно протистояти ворожій армії, яку по суті собою являють незаконні збройні формування за підтримки регулярних військ Російської Федерації.

Додатково звертаємо увагу на те, що попри розповсюджену думку про неправомірність залучення Збройних Сил України до антитерористичних заходів, Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 як в

нинішній, так і в редакції, чинній на момент початку бойових дій, містив наступне положення (стаття 1):

«З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством...» [26].

Що стосується вирішення правових неузгодженостей, правовий режим Операції об'єднаних сил не дозволяє дати очевидні відповіді на питання, позначені нами при правовому аналізі режиму АТО: правовий статус і доля учасників незаконних збройних формувань і російських військовослужбовців все ще викликає певні правові питання і неузгодженості.

Підводячи підсумки за результатами правового аналізу АТО і ООС, станом на момент написання даної роботи можемо констатувати наступне. Попри високий героїзм і самовідданість українських воїнів, значні втрати з боку ворога і активне реформування Збройних Сил України протягом проведення АТО і ООС звільнити зайняті незаконними збройними формуваннями і російськими окупаційними військами території не вдалося. Правове становище ж учасників незаконних збройних формувань і російських окупаційних військ в межах розглядуваного конфлікту залишається дещо невизначеним.

Правові заходи, спрямовані на усунення негативних наслідків порушення нормального функціонування правовідносин на окупованих територіях України

Як вже зазначалося вище, неконтрольованість окупованих територій є ключовою проблемою на шляху до врегулювання порушених воєнним конфліктом правовідносин. Втім, попри тимчасову неконтрольованість

окупованих територій, Україною було створено певну систему правового регулювання суспільних відносин на захоплених територіях. АРезультати аналізу найбільш значущих відповідних нормативно-правових актів наведено нижче.

❖ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 [21]:

- визначає поняття тимчасово окупованої території та дату початку окупації;
- передбачає встановлення особливого правового режиму на тимчасово окупованій території, який включає особливий режим перетину меж тимчасово окупованої території, вчинення правочинів, проведення виборів та референдумів, реалізації інших прав і свобод людини і громадянина;
- визначає зобов'язання України підтримувати і забезпечувати економічні, фінансові, політичні, соціальні, інформаційні, культурні та інші зв'язки з громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, вживати всіх необхідних заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території;
- забезпечує право громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, на отримання документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус;

- визначає право осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту;
- передбачає створення умов для реалізації громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, права на вільне волевиявлення під час виборів Президента України, народних депутатів України та всеукраїнського референдуму;
- визнає недійсними і такими, що не створюють правових наслідків, акти будь-яких органів або осіб, створених, обраних чи призначених у порядку, не передбаченому законом;
- гарантує охорону права власності на тимчасово окупованих територіях за законодавством України;
- визначає порядок реалізації права на спадкування, якщо спадкодавець чи основна частина його майна знаходяться на тимчасово окупованій території;
- змінює підсудність та правила виклику в суд на тимчасово окупованій території;
- визначає деякі інші права і свободи громадян, що проживають на тимчасово окупованій території [21].

Аналізуючи положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» можемо дійти висновку, що він дозволив поновити певні порушені на тимчасово окупованій території правовідносини, зокрема правовідносини спадкування, соціального забезпечення, виборчі та ін.

У той же час, гарантії права власності на окупованих територіях, гарантії прав і свобод, передбачених українським законодавством, є, на наше

переконання, суто декларативними, оскільки не можуть бути реально забезпечені в умовах відсутності контролю над територією.

❖ Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.2014 [23]:

- встановлює мораторій на виконання договірних зобов'язань та на нарахування пені та штрафів на основну суму заборгованості за кредитними та іншими договірними зобов'язаннями для передбаченого даним законом кола осіб;
- встановлює мораторій на проведення перевірок органами і посадовими особами, уповноваженими законами здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності;
- визначає особливості державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців для осіб, які зареєстровані та переселилися з території проведення антитерористичної операції в період її проведення;
- визначає особливості діяльності переміщених вищих навчальних закладів;
- скасовує орендну плату за користування державним та комунальним майном і концесійний платіж за право на створення (будівництво) та/або управління (експлуатацію) державним та комунальним майном;
- встановлює мораторій на нарахування пені за несвоєчасне внесення платежів за житлово-комунальні послуги
- визначає особливості врегулювання деяких інших порушених правовідносин [23].

Встановлені даним законом мораторії законодавчо призупиняють певні види діяльності у сферах функціонування окремих порушених правовідносин. Норми даного закону вважаємо цілком доцільними та дієвими.

❖ Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16.09.2014 (так званий «Закон про особливий статус Донбасу») [24].

Даний закон було прийнято на виконання положень «Мінських угод». У відповідності до положень його преамбули він визначає тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей з метою створення умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для повернення жителів до вимушено залишених місць постійного проживання, їх реінтеграції, а також для відновлення життєдіяльності в населених пунктах у Донецькій та Луганській областях та розвитку територій [24].

Даним законом:

- допускається створення в окремих районах Донецької та Луганської областей рішенням міських, селищних, сільських рад загонів народної міліції, на які покладається реалізація завдання з охорони громадського порядку в населених пунктах цих районів;
- передбачається державна підтримка соціально-економічного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей;
- держава гарантує право мовного самовизначення кожного жителя в окремих районах Донецької та Луганської областей щодо мови, яку вважає

рідною, вибору мови спілкування, вільного користування російською та будь-якою іншою мовою у суспільному та приватному житті, вивчення і підтримки російської та будь-якої іншої мови, їх вільний розвиток і рівноправність [24].

Окремої уваги заслуговує стаття 3 даного закону, яка визначає таке: «Держава гарантує відповідно до закону недопущення кримінального переслідування, притягнення до кримінальної, адміністративної відповідальності та покарання осіб – учасників подій на території Донецької, Луганської областей».

Причому ані поняття «осіб – учасників подій на території Донецької, Луганської областей», ані поняття «подій на території Донецької, Луганської областей» законом не розтлумачуються. Така ситуація є неприпустимою, оскільки фактично дане положення гарантує недопущення притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності та покарання невизначеного кола осіб.

Прикінцевими положеннями закону у відповідності до п. 30 ч. 1 ст. 85 Конституції України на неділю 7 грудня 2014 року було призначено позачергові вибори депутатів районних, міських, районних у містах, селищних, сільських рад, сільських, селищних, міських голів в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Втім, оскільки положення «Мінського протоколу» не було виконано ворожою стороною, бойові дії не припинилися й, цілком передбачуваним видається факт того, що 7 грудня 2014 року місцеві вибори, призначені ч. 2 ст. 10 Закону, не відбулися.

Проблема в тому, що всі положення даного закону регулюють правовідносини, для впливу на які необхідно попередньо забезпечити контроль території, де повинні відбуватись такі правовідносини. Україна ж, замість застосування комплексних правових механізмів, економічного і

воєнного тиску, поклала надії на «Мінські угоди», які, як ми вже довели, не були скільки-небудь надійним та ефективним засобом врегулювання конфлікту.

Таким чином, на підставі вищевикладених аргументів, вважаємо Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16.09.2014 таким, що не створив і не міг створити реальних правових наслідків і був прийнятий винятково на виконання політичних домовленостей.

❖ Закон України «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 06.10.2017 [25].

Закон встановлює, що відповідно до статті 10 Закону України "Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей" особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей набирає чинності виключно після виконання всіх умов, викладених у статті 10 зазначеного Закону, зокрема у частині, що стосується виведення усіх незаконних збройних формувань, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України [25].

Аналогічно попередньому розглянутому вважаємо даний закон таким, що не створив і не міг створити реальних правових наслідків. Адже сама лише правотворча діяльність України не здатна спонукати незаконні збройні формування до залишення території України, а будь-яких інших ефективних заходів для звільнення окупованих територій не вживається.

❖ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 (так званий «Закон про деокупацію Донбасу») [22]:

- визначає цілі державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях;

- визначає основні напрями захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях;

- визначає заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [22].

У частині визначення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, визначення системи управління збройними формуваннями України в межах зони конфлікту Закон є цілком доцільним і послідовним. Положення ж щодо забезпечення прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях залишаються суто декларативними, знову ж таки, через відсутність фактичного контролю над окупованими територіями.

Висновки до розділу II

Попри значну тривалість воєнного конфлікту на Сході України правове регулювання ситуації важко назвати досконалим. Більше того, на нашу думку, окремі положення нормативно-правових актів щодо врегулювання ситуації у східних областях прямо суперечать Конституції України та

національним інтересам України, а низка положень даних нормативно-правових актів є відверто «мертвими» (неспроможними спричинити реальні правові наслідки).

Ключові зміни в регулюванні конфлікту відбулися не внаслідок міжнародного і національного правового регулювання ситуації, а внаслідок досягнення хитких політичних домовленостей.

Так звані «Мінські домовленості» мають винятково політичну, а не правову природу. Хоч вони й створили поштовх для появи ряду нормативно-правових актів, направлених на правове врегулювання конфлікту, вони не можуть бути визнані актом міжнародного права, й, відповідно, сторони-підписанти «Мінських угод» не мають реального правового обов'язку виконувати положення «угоди». А значить, в свою чергу, вони не можуть нести юридичну відповідальність за невиконання положень угоди, яка не є актом міжнародного права.

Основною проблемою на шляху національного правового врегулювання воєнного конфлікту на Сході України є абсолютна відсутність фактичного контролю над територіями, зайнятими незаконними збройними формуваннями так званих «ДНР/ЛНР».

Попри високий героїзм і самовідданість українських воїнів, значні втрати з боку ворога і активне реформування Збройних Сил України, протягом проведення АТО і ООС звільнити зайняті незаконними збройними формуваннями і російськими окупаційними військами території не вдалося. Правове становище ж учасників незаконних збройних формувань і російських окупаційних військ залишається дещо невизначеним.

Ефективному міжнародному втручання у ситуацію в свою чергу заважає небажання міжнародної спільноти вживати жорстких заходів проти держави-агресора – Російської Федерації через побоювання можливих економічних, політичних і воєнних наслідків.

Таким чином, врегулювання воєнного конфлікту на Сході України суто правовими методами на даному його етапі його розвитку вбачається маловірогідним.

РОЗДІЛ III

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ВИРІШЕННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ

3.1 Міжнародно-правові заходи, яких необхідно вжити для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України

Перш ніж говорити про заходи міжнародного характеру, яких необхідно вжити для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України і для зупинення російської збройної агресії варто звернути увагу на цікавий факт: провідні держави світу, як правило, не ведуть перемовин з терористами. Єдиною їх реакцією на збройну агресію з боку незаконних збройних формувань є адекватна збройна відповідь.

❖ Так, лідер міжнародної терористичної організації «Аль-Каїда» – Осама бен Ладен був ліквідований Американськими силами спеціальних операцій, причому відповідна спецоперація проводилась спецпризначенцями США на території суверенної держави – Пакистану без жодного погодження з її державними органами. Таким чином Сполучені штати в черговий раз продемонстрували світові готовність захищати власні інтереси та безпеку в будь-якому регіоні планети навіть не надто правомірними шляхами.

❖ Керівник чеченського визвольного руху, перший президент Чеченської Республіки Ічкерія – Джохар Дудаєв був свого часу ліквідований внаслідок авіаційного удару Збройних Сил Російської Федерації. Пізніше під воєнним тиском Російської Федерації впала і сама новостворена республіка. Варто підкреслити, що в ситуації, коли в самій Росії виник ризик відділення

частини території, ні про яку толерантність, особливий правовий статус для новоствореної республіки, чи дипломатичне врегулювання конфлікту мова не йшла. Не зважаючи на поодинокі спроби домовитись про мир, остаточно ситуацію було вирішено воєнною силою.

❖ Ісламська Держава – сучасний оплот глобального тероризму, сьогодні знаходиться на межі знищення об'єднаними силами Коаліції. Державні службовці країн-учасниць міжнародної антитерористичної операції протягом всього часу її проведення активно заявляють про необхідність подальшої міжнародної взаємодії з питань боротьби з організованим тероризмом.

В той же час, лідери розвинутих держав світу, які успішно знищують будь-які загрози їх незалежності та суверенітету, а нині ще й опікуються ситуацією в Україні, переконують світове співтовариство, що єдиним шляхом до припинення війни в Україні є подальше дотримання положень «Мінських домовленостей».

Та чи варто пояснювати, що домовленості із загарбниками на міжнародному рівні жодним чином не узгоджуються з принципами міжнародного права, серед яких є принципи непорушності державних кордонів, територіальної недоторканості держав, невтручання у їх внутрішні справи та поваги суверенітету. Не відповідають «Мінські домовленості» і положенням Конституції України, стаття 2 якої визначає територію України як цілісну і недоторкану [1]. Самим фактом участі у перемовинах з терористами із залученням до таких перемовин представника Російської Федерації Україна фактично поставила під удар власний суверенітет та недоторканість, визнала, що перегляд кордонів незалежної держави в сучасному світі можливий попри будь-які міжнародні заборони.

На наше тверде переконання, наслідком Мінських угод є лише затягування в часі і поступове консервування конфлікту, а не його реальне вирішення. Одностороннє виконання домовленостей позбавляє нашу

державу можливості перемогти у війні та відновити свою територіальну цілісність.

Таким чином, на нашу думку, Мінські домовленості не відповідають національним інтересам України, суперечать принципам міжнародного права, Конституції України і сприяють лише затягуванню конфлікту, а не його реальному вирішенню.

В той же час, слід вкотре зробити наголос на тому, що воєнний конфлікт на Сході України значною мірою підтримується Російською Федерацією. Відповідно, розраховувати на радикальні кроки міжнародного співтовариства, пов'язані з наданням Україні безпосередньої воєнної підтримки, не доводиться, оскільки міжнародна спільнота відверто побоюється воєнних спроможностей Російської Федерації. Відповідно, західних сусідів цілком влаштовує «підвішений» стан конфлікту, сформований як результат «Мінських угод».

Разом з тим, Україна може і повинна вимагати від іноземних держав якщо й не радикальних кроків, то поступового всебічного обмеження будь-яких контактів і відносин іноземних держав з Російською Федерацією.

Зокрема, стаття 6 Статуту ООН [2] визначає, що Член Організації, який систематично порушує принципи, що містяться у Статуті, може бути виключений з Організації Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки.

Таким чином, враховуючи, що Російська Федерація лише в межах воєнного протистояння на території України вже протягом 5-и років систематично порушує положення та принципи Статуту ООН, так само як і норми міжнародного права, є всі підстави для підняття питання про виключення Російської Федерації – держави-агресора з Організації Об'єднаних Націй.

І Україна – держава, яка на разі чи не найбільше потерпає від агресії Російської Федерації, повинна рішуче домагатися прийняття відповідного рішення Генеральною Асамблеєю ООН.

Іноземні держави – партнери України, які долучаючись до Організації Об'єднаних Націй з метою забезпечення мирного співіснування людей в усьому світі, на рівні міжнародного права і власних національних правових систем повинні створити адекватні обмеження для діяльності російської держави, бізнесу і навіть пересічних громадян Російської Федерації по всьому світу. Доцільним вважаємо:

- накладення додаткових санкцій на російський бізнес;
- накладення додаткових санкцій на російських державних діячів;
- заборону будь-якого поширення інформації російських ЗМІ;
- ускладнення процедури отримання права на в'їзд до іноземних держав російськими громадянами.

Наслідком зневажливого ставлення Російської Федерації до принципів і норм міжнародного права має стати її повна ізоляція в усіх сферах суспільної діяльності. Подібно до того, як у прадавні часи найстрашнішим покаранням, страшнішим за фізичне знищення вважалось вигнання із общини, сьогодні світове співтовариство зобов'язане зупинити злочинну геополітику Росії, відмовившись від підтримання з нею будь-яких відносин.

Лише усвідомлення своєї абсолютної самотності та всебічної зневаги з боку іноземних держав та їх громадян може спонукати політичне керівництво РФ відмовитись від своїх загарбницьких намірів, а громадян РФ замислитись над обранням до виборних органів влади нових, цивілізованих політиків та державних діячів, які спрямують державу до взаємної мирної міжнародної співпраці, а не нових воєнно-політичних конфронтацій.

3.2 Національні правові заходи, яких необхідно вжити для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України

Якщо міжнародно-правові заходи сьогодні, в першу чергу, мають бути спрямовані на протидію загарбницькій діяльності Російської Федерації та її всебічну ізоляцію, то основним напрямом внутрішньої правотворчості для України має стати боротьба за свідомість кожної конкретної людини, кожного українця.

Право під час врегулювання воєнного конфлікту на Сході України повинно стати формуючим. Тобто, Україна повинна скерувати власну законотворчу діяльність не на створення декларативних, констатуючих правових норм, які не здатні жодним чином змінити вже існуючий стан речей, а на створення правових механізмів інтеграції окупованих територій до складу України після знищення чи витіснення окупаційних сил за межі державного кордону України.

Зокрема, виходячи з прикладів порушень правовідносин, що були розглянуті нами у підрозділі 2.1 даної роботи, для попередження потенційних та усунення вже існуючих негативних наслідків окупації частини території Донбасу, Україні необхідно вже сьогодні сформувати комплексну правову програму з реінтеграції окупованих територій, яка б передбачала виконання таких завдань:

- створення чітких механізмів зміни режиму правового регулювання суспільних відносин, які забезпечать швидкий і системний перехід від регулювання суспільних відносин правовими нормами так званих «ДНР/ЛНР» до застосування української правової системи;

- визначення чіткого порядку визнання Україною дійсними тих актів і правочинів, які не суперечать інтересам України та учасників відповідних правовідносин;
- чітке визначення правового статусу учасників незаконних збройних формувань та військовослужбовців регулярних підрозділів РФ, а також правових наслідків їх діяльності в межах воєнного конфлікту на Сході України;
- забезпечення створення правової бази та векторів здійснення соціальної та освітньої роботи із мешканцями тимчасово окупованих територій щодо формування їх національної та правової свідомостей.

Формування відповідної комплексної правової програми є надзвичайно складним і трудомістким процесом, тому, в рамках даної роботи деталізуємо лише окремі приписи, які, на думку автора, доцільно було б включити до системи правових норм із врегулювання воєнного конфлікту на Сході України.

Додатково звертаємо увагу на те, що для кращої систематизації правових норм із врегулювання воєнного конфлікту на Сході України, можливо, доцільно було б об'єднати існуючі правові норми в єдиний кодифікований правовий акт.

Серед інших, до такого єдиного кодифікованого нормативно-правового акту доцільно було б включити такі положення:

- *акти суб'єктів владних повноважень, утворених на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях із порушенням вимог Конституції України і Законів України, спрямовані на формування, зміну або припинення цивільних, господарських, інших диспозитивних правовідносин можуть бути визнані дійсними судами в порядку спрощеного провадження за умови, що суд поза розумним сумнівом переконається в*

тому, що правові наслідки таких актів не суперечать інтересам України та учасників відповідних правовідносин;

- акти цивільного стану громадян, зокрема щодо реєстрації шлюбних відносин, визнаються дійсними в Україні за письмовою заявою громадян, стосовно яких прийнято такі акти, та реєструються у встановленому законом порядку.

Із вже проаналізованих положень законів України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» і «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» нам відомо, що будь-які акти суб'єктів владних повноважень так званих «ДНР/ЛНР», окрім тих, що посвідчують факти народження і смерті, не визнаються Україною.

Разом з тим, включення до національного законодавства запропонованих вище положень дозволить значною мірою зменшити кількість потенційних правових проблем, пов'язаних зі зміною юрисдикції на нині непідконтрольній Україні території після її звільнення.

Так, якщо під час окупації частини території України її мешканці добровільно, за взаємною згодою вступили в диспозитивні відносини (уклали шлюб, договір купівлі-продажу нерухомого майна тощо), які покликані задовольнити їх індивідуальні майнові або немайнові потреби і не становлять будь-якої небезпеки для національної безпеки та інтересів України, то невизнання актів, пов'язаних із фіксацією або регулюванням таких відносин не має жодного сенсу й лише створить ряд правових проблем і невизначеностей для учасників відповідних правовідносин після звільнення окупованих територій України.

У пропонованій до створення системі формуючих правових норм щодо реінтеграції Донбасу доцільно на підставі глибокого правового аналізу

розширити та деталізувати перелік правовідносин і актів, які після деокупації східних територій України можуть бути визнані державою. Для реінтеграції відповідних правовідносин до загальноукраїнських доцільно заздалегідь визначити конкретні процедури.

Таким чином, Україна повинна створити таку формуючу правову базу, що дозволить системно, в розумні строки відновити нормальний плин правовідносин на звільнених територіях Донецької та Луганської областей та забезпечити перехід від їх регулювання правовими системами так званих «ДНР/ЛНР» до здійснення такого регулювання українською правовою системою.

Окремої уваги законодавця заслуговує необхідність вирішення питань правового врегулювання проблем у соціальній сфері, що виникли у зв'язку із воєнним конфліктом на Сході України.

Так, у мешканців тимчасово окупованих територій під впливом проросійської пропаганди і освітніх програм може сформуватись досить недовірливе, навіть вороже ставлення до України. З метою усунення можливих негативних наслідків такої ситуації доцільно завчасно сформувати правове підґрунтя та порядок організації соціальної та освітньої роботи із формування у мешканців звільнених територій національної і правової свідомостей. Зокрема, вже сьогодні можна юридично закріпити за Міністерством освіти і науки України, Мінсоцполітики України, іншими державними органами обов'язки щодо формування відповідних освітніх та соціальних програм для мешканців звільнених територій України.

Більше того, ще до звільнення непідконтрольних територій України необхідно вжити заходів для активного поширення на тимчасово окупованих територіях інформації про абсолютну готовність України до їх реінтеграції, про створення всіх необхідних правових і матеріально-технічних умов для

повернення окупованих територій під український контроль та відновлення на них законності і правопорядку.

Таким чином, пропонована нами концепція створення системи формуючих правових норм повинна забезпечити не констатування тих чи інших фактів, а нормальне, безпроблемне повернення громадян України, що проживають на тимчасово окупованих територіях, до мирного життя у своїй країні.

3.3 Інші заходи, яких необхідно вжити в межах застосування комплексного підходу врегулювання воєнного конфлікту на Сході України на основі правових механізмів

Пропонована у даній роботі концепція застосування комплексного підходу на основі правових механізмів для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України, очевидно, передбачає застосування не лише правових заходів впливу на ситуацію. Так, автор роботи вбачає велике значення в організації і забезпеченні наступних заходів щодо врегулювання воєнного конфлікту:

- подальше нарощування бойових можливостей Збройних Сил України і вітчизняного воєнно-промислового комплексу;
- мінімізація аж до повного розриву політичних, економічних та інших відносин з державою-агресором – Російською Федерацією, закриття українсько-російського кордону щонайменше до моменту повного завершення воєнного конфлікту та встановлення юрисдикції України на всій окупованій та анексованій території України;

- організація соціальної та пропагандистської роботи щодо впливу на формування національної і правової свідомостей у мешканців окупованих територій України;
- залучення миротворців ООН до відновлення контролю над не контрольованою нині ділянкою українсько-російського кордону в Донецькій і Луганській областях;
- розміщення воєнних баз НАТО та/або США на території України;
- та ін.

Нижче пропонуємо детальніше дослідити мотиви і спрямованість перерахованих заходів.

❖ Попри значне зростання боєздатності Збройних Сил України від моменту початку бойових дій на Сході, значною мірою таке зростання пов'язане із отриманням армією бойового досвіду та його активним використанням при підготовці нових кадрів для збройних формувань України.

Що ж до матеріально-технічної оснащеності українського війська – воно й досі багато в чому залишається на незадовільному рівні, зокрема:

1) абсолютна більшість наявної на озброєнні Збройних Сил України та Національної гвардії України техніки є розробками часів СРСР і не відповідає вимогам сучасної війни, так:

- сучасної заміни потребує основний бойовий танк Збройних Сил України, яким станом на 2018 рік все ще залишається Т-64 різних модифікацій. Одна з найпоширеніших у ЗСУ моделей – Т-64 БВ випускалася ще з 1984 року;

- оновлення і заміни потребує й парк бойової авіації України: основу бойової авіації України складають винищувачі МіГ-29 і Су-27, бомбардувальники Су-24, штурмовики Су-25 (різні модифікації перерахованих літаків), вертольоти Мі-24 та інші машини, що спроектовані та виготовлені до 1991 року;

- вирішення потребує і ситуація з відсутністю на озброєнні ЗСУ засобів протиповітряної оборони дальньої дії, які б могли забезпечити Україну від можливих ракетно-авіаційних ударів з боку Російської Федерації у разі початку повномасштабної війни;

- даний перелік можна продовжувати досить довго;

2) практика розвитку збройних сил розвинутих держав світу вказує на те, що своє місце на сучасному полі бою впевнено займають безпілотні літальні апарати та наземні роботи:

- таким чином, доцільно організувати закупівлю або виробництво власних відповідних безпілотних систем для цілей розвідки, розмінування та вогневого враження противника, а також забезпечити відповідну підготовку кадрів;

3) враховуючи, що Україна є космічною державою, доцільним є розвиток воєнної промисловості й у цій сфері, зокрема:

- доцільним буде розробка та вивід на орбіту хоча б кількох власних розвідувальних супутників, які б дозволили Україні оперативно отримувати точну інформацію щодо переміщень та діяльності на території України та вздовж її кордонів підрозділів незаконних збройних формувань та регулярних російських військ, а також надавати міжнародній спільноті додаткові докази незаконної діяльності Російської Федерації, пов'язаної зі всебічним забезпеченням бойовиків та безпосередньою участю російських військ у зіткненнях на Сході України.

❖ Подібно міжнародній спільноті, Україна повинна поступово ізолювати себе від будь-яких впливів Російської Федерації та можливих економічних залежностей від останньої. Подібний розрив всіх можливих відносин між державами зменшить згубний вплив російської пропаганди на українське населення, сприятиме розширенню і поглибленню відносин із цивілізованими державами світу. З метою ускладнення можливого проникнення зі злочинними цілями на територію України працівників спецслужб Російської Федерації доцільно щонайменше до моменту врегулювання російсько-українського конфлікту закрити українсько-російський кордон.

❖ Питання зміни і формування національної і правової свідомостей мешканців окупованих територій, очевидно, не лежить винятково у правовій площині. Адже після забезпечення належного правового підґрунтя для формування і впровадження відповідних програм їх, власне, необхідно буде сформувати і впровадити. У зв'язку з цим науковцям, педагогам, соціологам, психологам та ряду інших спеціалістів необхідно буде виконати значний обсяг фахової роботи.

❖ Залучення миротворців ООН до відновлення контролю над не контрольованою нині ділянкою українсько-російського кордону в Донецькій і Луганській областях необхідне в першу чергу для того, щоб позбавити так звані «ДНР/ЛНР» можливості отримувати воєнну підтримку від Російської Федерації, яка є причиною виникнення суттєвих проблем у перспективах воєнного звільнення Донбасу з-під контролю незаконних збройних формувань. Враховуючи, що до миротворчих сил ООН входять представники ряду держав світу, Росія не наважиться вступати з ними у відкриту воєнну конфронтацію, намагаючись здійснити прорив українського кордону.

❖ Розміщення воєнних баз НАТО та/або США на території України дозволить налагодити більш плідну міжнародну співпрацю щодо обміну воєнним досвідом та подальшого нарощування бойових здатностей військових формувань України. В той же час, розміщення на нашій території

відповідних військових угруповань іноземних держав значною мірою убезпечить Україну від повномасштабного російського вторгнення, знову ж таки через страх Російської Федерації вступати у конфронтацію з усім міжнародним співтовариством відкрито і настільки масштабно.

На сам кінець, хочемо додатково підкреслити, що перераховані у даному підрозділі заходи є малоефективними без забезпечення належного правового регулювання ситуації на міжнародному і національному рівнях, так само, як і саме по собі правове регулювання ситуації без комплексної реалізації воєнних, економічних, соціальних та інших заходів впливу є низькоефективним.

Право покликане скеровувати дію всіх можливих до застосування заходів, систематизувати їх та скеровувати на конкретні завдання. Відповідно, на наше глибоке переконання, лише застосувавши комплексний підхід на основі правових механізмів можливо досягти успіху у врегулюванні воєнного конфлікту на Сході України.

Висновки до розділу III

Врегулювання воєнного конфлікту на Сході України із застосуванням комплексного підходу на основі правових механізмів повинно включати в себе правові й не правові заходи як міжнародного, так і національного характеру.

Міжнародна складова. Російську Федерацію як державу-агресора, що зневажила та сплундрувала міжнародно-правові норми, що формувались десятиліттями і які були оплачені мільйонами людських життів, має бути

ізолювано від усього цивілізованого світу, допоки вона в силу тих чи інших обставин повністю не відмовиться від власних загарбницьких намірів.

Зокрема, доцільними можуть бути такі заходи з боку держав-партнерів України:

- накладення додаткових санкцій на російський бізнес;
- накладення додаткових санкцій на російських державних діячів;
- заборону будь-якого поширення інформації російських ЗМІ;
- ускладнення процедури отримання права на в'їзд до іноземних держав російськими громадянами.

Національна (внутрішня) складова. В межах регулювання воєнного конфлікту на Сході України надзвичайно важливо перейти від створення констатуючих правових норм до формуючих, – які зможуть забезпечити нормальне, без проблемне повернення громадян України, що проживають на тимчасово окупованих територіях, до мирного життя у своїй країні.

Зокрема, на національному правовому рівні Україні доцільно вжити заходів щодо:

- створення чітких механізмів зміни режиму правового регулювання суспільних відносин, які забезпечать швидкий і системний перехід від регулювання суспільних відносин правовими нормами так званих «ДНР/ЛНР» до застосування української правової системи;
- визначення чіткого порядку визнання Україною дійсними тих актів і правочинів, які не суперечать інтересам України та учасників відповідних правовідносин;
- чітке визначення правового статусу учасників незаконних збройних формувань та військовослужбовців регулярних підрозділів РФ, а

також правових наслідків їх діяльності в межах воєнного конфлікту на Сході України;

- забезпечення створення правової бази та векторів здійснення соціальної та освітньої роботи із мешканцями тимчасово окупованих територій щодо формування їх національної та правової свідомостей.

Неправові заходи. Для максимально ефективного врегулювання воєнного конфлікту на Сході України поруч із правовими заходами необхідно вжити й ряд не правових, зокрема:

- подальше нарощування бойових можливостей Збройних Сил України і вітчизняного воєнно-промислового комплексу;
- мінімізація аж до повного розриву політичних, економічних та інших відносин з державою-агресором – Російською Федерацією, закриття українсько-російського кордону;
- організація соціальної та пропагандистської роботи щодо впливу на формування національної і правової свідомостей у мешканців окупованих територій України;
- залучення миротворців ООН до відновлення контролю над не контрольованою нині ділянкою українсько-російського кордону в Донецькій і Луганській областях;
- розміщення воєнних баз НАТО та/або США на території України;
- та ін.

Право ж покликане скеровувати дію всіх можливих до застосування заходів, систематизувати їх та скеровувати на конкретні завдання.

Відповідно, на наше глибоке переконання, лише застосувавши комплексний підхід на основі правових механізмів можливо досягти успіху у врегулюванні воєнного конфлікту на Сході України.

ВИСНОВКИ

Попри те, що воєнний конфлікт на Сході України триває вже 5 років, перспективи його вирішення все ще не вбачаються очевидними. В межах підготовки даної магістерської дисертації нами було ґрунтовно досліджено соціально-правові витоки конфлікту, поточний стан його правового регулювання, а також перспективи його подальшого вирішення з допомогою заходів на основі правових механізмів.

Істинні витоки війни на Сході України в українському інформаційному просторі подекуди викривляються або замовчуються, що в подальшому призводить до неправильного розуміння природи конфлікту, можливих шляхів його розвитку і врегулювання. У ході даного наукового дослідження нам вдалося отримати висновки, зроблені на основі вивчення реальних подій і фактів. Важливість даної інформації полягає в можливості її використання для подальшого зміцнення національної безпеки, запобігання подібним конфліктам як Україною, так і закордонними державами в майбутньому.

Підводячи підсумки за результатами вивчення соціально-правових причин і передумов воєнного конфлікту на Сході України, можемо констатувати, що значна їх частина дійсно лежить у соціально-правовій або навіть переважно правовій площині.

Так, фатальними наслідками обернувся для України ряд прорахунків законодавців та державних діячів, зокрема:

- недостатньо уважне та відповідальне ставлення законодавця до питань воєнного-політичного прогнозування, визначення вірогідного противника та можливих сценаріїв агресії, в тому числі і воєнної, проти України;

- неефективне реформування Збройних Сил України, їх не належне матеріально-технічне забезпечення, зниження чисельності війська до рівня, недостатнього для виконання ним своїх функцій;
- легковажне ставлення до проблеми несформованості в суспільстві переважаючої думки стосовно зовнішньополітичного вектору розвитку держави, поширеність грубих маніпуляцій свідомістю населення з даного питання;
- легковажне ставлення до питань формування у громадян правової культури та національної свідомості, яке мало наслідком насильницьке повалення конституційного ладу на частині територій України, порушення її суверенітету і територіальної цілісності;
- допущення внутрішньої кризи апарату державної влади і правоохоронної системи України, які значно обмежили можливість виконання державою її функцій, зокрема оборонної і правоохоронної, і забезпечили можливість незаконним збройним формуванням розпочати власну незаконну діяльність;
- необдумані законодавчі реформи, які додатково спровокували окремі групи населення до початку незаконної діяльності, спрямованої проти суверенітету і територіальної цілісності України, а також були використані противником в ході інформаційного протистояння.

В ході написання роботи нами було детально вивчено та проаналізовано систему міжнародних і національних нормативно-правових актів, які прямо чи побічно націлені на регулювання воєнного конфлікту на Сході України. Отримані висновки дають можливість зрозуміти істинний стан правового регулювання воєнного конфлікту на Сході України, його переваги і недоліки.

Дослідження вказують на те, що попри значну тривалість воєнного конфлікту на Сході України правове регулювання ситуації важко назвати досконалим. Більше того, на нашу думку, окремі положення нормативно-правових актів щодо врегулювання ситуації у східних областях прямо суперечать Конституції України та національним інтересам України, а низка положень даних нормативно-правових актів є відверто «мертвими» (неспроможними спричинити реальні правові наслідки).

Ключові зміни в регулюванні конфлікту відбулися не внаслідок міжнародного і національного правового регулювання ситуації, а внаслідок досягнення хитких політичних домовленостей.

В ході роботи над дисертацією, нами було встановлено, що так звані «Мінські домовленості» мають винятково політичну, а не правову природу. Хоч вони й створили поштовх для появи ряду нормативно-правових актів, направлених на правове врегулювання конфлікту, вони не можуть бути визнані актом міжнародного права, й, відповідно, сторони-підписанти «Мінських угод» не мають реального правового обов'язку виконувати положення «угоди». А значить, в свою чергу, вони не можуть нести юридичну відповідальність за невиконання положень угоди, яка не є актом міжнародного права.

Основною проблемою на шляху національного правового врегулювання воєнного конфлікту на Сході України є абсолютна відсутність фактичного контролю над територіями, зайнятими незаконними збройними формуваннями так званих «ДНР/ЛНР».

Попри високий героїзм і самовідданість українських воїнів, значні втрати з боку ворога і активне реформування Збройних Сил України, протягом проведення АТО і ООС звільнити зайняті незаконними збройними формуваннями і російськими окупаційними військами території не вдалося.

Правове становище ж учасників незаконних збройних формувань і російських окупаційних військ залишається дещо невизначеним.

Ефективному міжнародному втручання у ситуацію в свою чергу заважає небажання міжнародної спільноти вживати жорстких заходів проти держави-агресора – Російської Федерації через побоювання можливих економічних, політичних і воєнних наслідків.

З огляду на проведені в межах написання даної дисертації дослідження та їх результати, найбільш раціональним та ефективним шляхом врегулювання воєнного конфлікту на Сході України вбачається **Комплексний підхід на основі правових механізмів.**

Нами пропонується поєднання правових, воєнних, економічних, політичних та ін. заходів для врегулювання воєнного конфлікту на Сході України, в той час як різні групи юридичних, воєнних, політичних, економічних та інших експертів сьогодні відстоюють ідеї застосування окремих заходів впливу на ситуацію.

Пропонований нами Комплексний підхід поєднує переваги різних заходів впливу на воєнний конфлікт, що є доступними для застосування в нашому сьогоденні. Застосовані комплексно різні (правові, воєнні, політичні, економічні і т.д.) заходи врегулювання конфлікту здатні компенсувати недоліки кожного окремого з них і забезпечити максимально ефективний вплив на ситуацію.

Врегулювання воєнного конфлікту на Сході України із застосуванням комплексного підходу на основі правових механізмів повинно включати в себе правові й не правові заходи як міжнародного, так і національного характеру.

Міжнародна складова

Російську Федерацію як державу-агресора, що зневажила та сплюндрувала міжнародно-правові норми, що формувались десятиліттями були оплачені мільйонами людських життів, має бути ізольовано від усього цивілізованого світу, допоки вона в силу тих чи інших обставин повністю не відмовиться від власних загарбницьких намірів.

Зокрема, доцільними можуть бути такі заходи з боку держав-партнерів України:

- накладення додаткових санкцій на російський бізнес;
- накладення додаткових санкцій на російських державних діячів;
- заборона будь-якого поширення інформації російських ЗМІ;
- ускладнення процедури отримання права на в'їзд до іноземних держав російськими громадянами.

Національна (внутрішня) складова

В межах регулювання воєнного конфлікту на Сході України надзвичайно важливо перейти від створення констатуючих правових норм до формуючих, – які зможуть забезпечити нормальне, без проблемне повернення громадян України, що проживають на тимчасово окупованих територіях, до мирного життя у своїй країні.

Зокрема, на національному правовому рівні Україні доцільно вжити заходів щодо:

- створення чітких механізмів зміни режиму правового регулювання суспільних відносин, які забезпечать швидкий і системний перехід від регулювання суспільних відносин правовими нормами так званих «ДНР/ЛНР» до застосування української правової системи;

- визначення чіткого порядку визнання Україною дійсними тих актів і правочинів, які не суперечать інтересам України та учасників відповідних правовідносин;
- чітке визначення правового статусу учасників незаконних збройних формувань та військовослужбовців регулярних підрозділів РФ, а також правових наслідків їх діяльності в межах воєнного конфлікту на Сході України;
- забезпечення створення правової бази та векторів здійснення соціальної та освітньої роботи із мешканцями тимчасово окупованих територій щодо формування їх національної та правової свідомостей.

Неправові заходи

Для максимально ефективного врегулювання воєнного конфлікту на Сході України поруч із правовими заходами необхідно вжити й ряд неправових, зокрема:

- подальше нарощування бойових можливостей Збройних Сил України і вітчизняного воєнно-промислового комплексу;
- мінімізація аж до повного розриву політичних, економічних та інших відносин з державою-агресором – Російською Федерацією, закриття українсько-російського кордону;
- організація соціальної та пропагандистської роботи щодо впливу на формування національної і правової свідомостей у мешканців окупованих територій України;
- залучення миротворців ООН до відновлення контролю над не контрольованою нині ділянкою українсько-російського кордону в Донецькій і Луганській областях;
- розміщення воєнних баз ООН та/або США на території України;

- та ін.

Право ж покликане скеровувати дію всіх можливих до застосування заходів, систематизовувати їх та скеровувати на конкретні завдання. Відповідно, на наше глибоке переконання, лише застосувавши комплексний підхід на основі правових механізмів можливо досягти успіху у врегулюванні воєнного конфлікту на Сході України.

На незламне переконання автора, жодні домовляння із державою-агресором та її маріонетковими «республіками» є недопустимими, адже вони призводять лише до консервування конфлікту. Страх перед Росією та її воєнною могутністю не повинен сьогодні паралізувати Україну в її боротьбі із загарбниками. Не слід забувати давню істину: той, хто поміж війною і безчестям обирає безчестя, у підсумку все одно отримує війну.

Хай яким складним і небезпечним є сьогоднішнє положення України, яка вже протягом 5-и років потерпає від загарбницьких дій Російської Федерації, наша держава повинна рішуче нарощувати зусилля у боротьбі з агресором. І Право, на рівні з воєнною міццю, повинно стати зброєю нашої держави у боротьбі за власний суверенітет незалежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
6. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
7. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222.
8. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
9. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях від 12.08.1949. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151.

10. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що потерпіли в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152.

11. Конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.

12. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

13. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/go/995_118.

14. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 08.12.1991. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/go/997_077.

15. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158.

16. Резолюція Ради Безпеки ООН 2202 (2015) від 17.02.2015. Режим доступу:

[http://undocs.org/ru/S/RES/2202%20\(2015\)](http://undocs.org/ru/S/RES/2202%20(2015)).

17. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

18. Закон України «Про правовий статус і вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 № 314-VIII. Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19>.

19. Проект Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» від 29.12.2012 (не підписаний Президентом України). Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45291.
20. Закон України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 № 5029-VI (втратив чинність). Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>.
21. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
22. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.
23. Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.2014 № 1669-VII. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18>.
24. Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16.09.2014 № 1680-VII. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>.
25. Закон України «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 06.10.2017 № 2167-VIII. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2167-19>.
26. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-XII. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

27. Указ Президента України «Про воєнну доктрину» від 15.06.2004.
Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>.
28. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>.
29. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» від 30.04.2018. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018>.
30. Стаття, розміщена на сайті офіційного інтернет-представництва Президента України, де міститься інформація про підписання Президентом України наказу Верховного Головнокомандувача ЗСУ «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей». Режим доступу:
<https://www.president.gov.ua/news/30-kvitnya-rozpochalas-operaciya-obyednanih-sil-iz-vidsichi-47206>.
31. Рішення Ради безпеки і оборони України «Про додаткові заходи щодо мирного врегулювання, нормалізації ситуації та зміцнення безпеки в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 12.03.2015. Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-15/sp:max25>.
32. Щорічне видання Міністерства оборони України – «Біла книга» 2005.
Режим доступу:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/WB_2005.pdf.
33. Щорічне видання Міністерства оборони України – «Біла книга» 2010.
Режим доступу:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/WB_2010.pdf.

34. Щорічне видання Міністерства оборони України – «Біла книга»2013.
Режим доступу:
http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2013.pdf.
35. Щорічне видання Міністерства оборони України – «Біла книга»2014.
Режим доступу:
http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2014.pdf.
36. Щорічне видання Міністерства оборони України – «Біла книга»2017.
Режим доступу:
<http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2017.pdf>.
37. Електронна копія протоколу «Мінських угод». Режим доступу:
<https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>.
38. Докази для Гааги, інформація щодо яких розміщена на сайті Міністерства інформаційної політики України. Режим доступу:
<https://mip.gov.ua/content/dokazi-dlya-gaagi.html>.
39. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с. Режим доступу:
http://www.dut.edu.ua/uploads/1_948_39072050.pdf.